

Ebaseaduslike sisserändajate põhiõigused Euroopa Liidus

Euroopa Liidu põhiõiguste harta artiklitega 1, 14, 31, 35 ja 47, mida käsitletaksepeatükkides „Väärikus“, „Vabadused“, „Solidaarsus“ ja „Õigusemõistmine“, on tagatud õigus inimväärikusele, haridusele, headele ja õiglastele töötingimustele, tervishoiule, tõhusatele õiguskaitsemeetmetele ja õiglasele kohtulikule arutamisele.

Poliitikataust

Inimõigusi käsitlevad rahvusvahelised ja Euroopa õigusaktid panevad ELi liikmesriikide õlule kohustuse tagada kõigi nende jurisdiktsiooni kuuluvate üksikisikute inimõigused. See hõlmab ka ebaseaduslike sisserändajaid.

Mõistega „ebaseaduslikud olukorras sisserändajad“ või „ebaseaduslikud sisserändajad“ tähistatakse üksikisikuid, kes ei ole ELi liikmesriigi kodanikud ja viibivad ELi liikmesriigis ilma kehtiva viisa või elamisloata.

Kuigi liikmesriikidel ei lasu kohustust pakkuda ebaseaduslikele sisserändajatele samu hüvesid, mida pakutakse kodanikele, peavad liikmesriigid siiski järgima mõningaid põhilisi inimõigusnorme. Need hõlmavad järgmisi valdkondi:

- juurdepääs vajalikele tervishoiuteenustele, sealhulgas erakorralisele ja esmaabile, näiteks võimalus pääseda arsti vastuvõtule või saada vajalikke ravimeid;
- tervishoiuteenuste osutamine rasedatele ning tervishoiu- ja haridusteenuste võimaldamine lastele samadel alustel nagu seda võimaldatakse kodanikele;
- juurdepääsu tagamine õigusemõistmisele – see mehhanism peab võimaldama üksikisikul esitada kaebust ja taotleda oma õiguste kaitset, näiteks hüvitist tööõnnetuse korral.

Põhiküsimused

Euroopa Komisjoni rahastatava projekti Clandestino andmetel viibis ELis 2008. aastal hinnanguliselt 1,9–3,8 miljonit

ebaseaduslikku sisserändajat. Nende staatuse ebaseaduslikkuse tõttu ohustab neid väärkohtlemine ja ekspluateerimine töökohas. Sageli on neil õiguslike ja praktiliste tõkete tõttu raskendatud ligipääs ka sellistele baasteenustele, nagu tervishoid, haridus ja õiguskaitse. Eriti haavatavas olukorras on teatud ebaseaduslike sisserändajate rühmad nagu kodumajapidamistes töötajad, kelleks on peamiselt naised. Neile võib osaks saada diskrimineerimine rassilise või etnilise päritolu alusel ja sooline vägivald. Teatud ebaseaduslike sisserändajate rühmade puhul võivad põhiõiguste teostamise võimaluse puudumise tagajärjed olla eriti kurvad: arstiabi ja hariduse kättesaamatus võib ohustada nende laste tervist ja arengut.

Peamised tähelepanekud ja tõenditel põhinevad soovitus

Avastamis-ja teatamistavad

Liikmesriikidel on küll õigus kontrollida, kes nende territooriumile sisenevad ja seal viibivad, kuid nad peavad sisserännet reguleerivate õigusnormide rakendamisel siiski järgima inimõigusi. Mõnes liikmesriigis hõlmavad sellised meetmed ebaseaduslike sisserändajate kinnipidamist haiglate ja koolide läheduses. Samuti on mõne liikmesriigi teatud avaliku sektori asutustel nagu näiteks kohtutel ning tervishoiu- ja haridusasutustel tavaks või lausa kohustuseks teatada nende poole pöördunud ebaseaduslikest sisserändajatest migratsiooniasutustele. Need tegelikud või arvatavad avastamis- ja teatamistavad võivad heidutada ebaseaduslike sisserändajaid, kes väljasaatmishirmu tõttu loobuvad oma põhiõiguste kasutamisest.

ELi liikmesriigid ei tohiks kasutada avastamismeetodeid, mis sisuliselt tõkestavad ebaseaduslike sisserändajate juurdepääsu tervishoiule, haridusele või õiguskaitsele. Teenuseosutajaid ei tohiks kohustada teatama ebaseaduslikest sisserändajatest migratsiooniasutustele. Sisserändajatest teatamine ja neid puudutava teabe jagamine tuleks lõpetada ning teenusepakkujaid ja sisserändajaid tuleks teatamiskohustuse puudumisest teavitada.

Tervishoiu kättesaadavus

Ebaseaduslikud sisserändajad, kellele tavaliselt töölouba ei anta, peavad sageli tasuma arstiabi, sealhulgas erakorralise meditsiiniabi eest, mis on kodanikele tasuta. Isegi eriti haavatavatel ühiskonnagrupidel nagu rasedad ja lapsed ei pruugi olla õigust tasuta arstiabile kodanikega samadel alustel. Isegi kui ebaseaduslikel sisserändajatel on riigi õigusaktide kohaselt õigus tasuta arstiabile, võidakse neilt nõuda haldusnõuete täitmist, nagu näiteks alalise elukoha tõendamine, mis raskendab arstiabi tegelikku kättesaadavust.

Vajalik tervishoid tuleks teha ebaseaduslikele sisserändajatele kättesaadavaks kodanikega samadel alustel, kohaldades samu lõivude tasumise ja neist vabastamise eeskirju. Vastavalt ÜRO lapse õiguste konventsiooni artiklile 24 ja naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimist käsitleva konventsiooni artiklile 12 peaks rasedatel olema õigus tasuta sünnituseelsele hooldusele, sünnitusabile ja sünnitusjärgsele hooldusele ning lastel peaks olema õigus tervishoiule, sealhulgas vaksineerimisele, kodanikega samadel alustel.

Hariduse kättesaadavus

Ebaseaduslike sisserändajate lastel on oht jääda ilma tasuta põhiharidusest, kuna nende vanematel ei ole nõutavaid ametlikke dokumente nagu kehtiv elamislouba, sünnitunnistus või tervisekaart.

Vastavalt lapse õiguste konventsiooni artiklile 28 peab tasuta põhiharidus olema kättesaadav kõigile lastele.

Õiguskaitse kättesaadavus

Ebaseaduslikel sisserändajatel, keda töökohas füüsiliselt väärkoheldakse, kes saavad vigastusi või kellele ei maksta palka, ei ole lihtne oma õigusi kohtus kaitsta. Sellega väheneb seaduse heidutav mõju tööandjatele ning suureneb ebaseaduslike sisserändajate ekspluaterimise oht.

Kodumajapidamistes töötajate väärkohtlemise ja ekspluaterimise oht on eriti suur, sest see tööhõivesektor on teistest sektoritest vähem reguleeritud. Sageli ei võimalda tööandjad ebaseaduslikest sisserändajatest töötajatele puhkeaega, tasulist puhkust ega tasulist haiguspuhkust, isegi kui need on riigi õigusaktidega ette nähtud.

Ebaseaduslikud sisserändajad võivad karta, et kaebuse esitamise korral teatavad kohtud neist migratsiooniasutustele ja neil tekib raskusi oma juhtumi tõendamiseks. Tunnistajad, kes on tihtipeale samuti ebaseaduslikud sisserändajad, võivad samal põhjusel tunnistuste andmisest loobuda, samuti võib puududa tõend töösuhte olemasolu kohta. Lisaks ei tunnusta kõik liikmesriigid õigust nõuda saamata jäänud töötasu või tööõnnetuse korral hüvitist.

Liikmesriigid peaksid tunnustama ja toetama vabaühenduste ja ametiühingute tähtsat rolli õiguskaitse muutmisel ebaseaduslikele sisserändajatele kättesaadavamaks.

Nad peaksid samuti looma tõhusad mehhanismid, mis võimaldavad ebaseaduslikel sisserändajatel esitada kaebusi oma tööandjate vastu, tuginedes tööandjate suhtes kohaldatava sanktsioonide direktiivi (direktiiv 2009/52) sätetele.

Ebaseaduslikud sisserändajad, keda ei saa välja saata

Mõnikord ei saa liikmesriigid ebaseaduslike sisserändajaid õiguslikel või praktilistel põhjustel välja saata. Samas jäetakse neile sageli andmata ametlik õiguslik staatus, mis võib nad jätta aastateks ilma võimalusest töötada või kasutada põhiteenuseid.

Tagasisaatmise direktiivi hindamine ja läbivaatamine 2014. aastal annab võimaluse teha muudatusi, et tagatud oleks selliste sisserändajate põhiõiguste austamine, keda ei ole võimalik välja saata. ELi või liikmesriigi tasandil tuleks luua mehhanism, mis annab pikaajalises õiguslikult määratlemata olukorras isikutele õigusliku staatuse ja sellest tulenevalt ka võimaluse oma õigusi teostada.

Lisateave:

Käesolev infoleht põhineb Põhiõiguste Ameti kolmel 2011. aastal esitatud aruandel, mis käsitlevad ebaseaduslike sisserändajate õigusi:

Fundamental rights of migrants in an irregular situation in the European Union (Ebaseaduslike sisserändajate põhiõigused Euroopa Liidus) (november 2011)

Migrants in an irregular situation employed in domestic work: Fundamental rights challenges for the European Union and its Member States (Kodumajapidamistes töötavad ebaseaduslikud sisserändajad: probleemid põhiõigustega Euroopa Liidus ja liikmesriikides) (juuli 2011)

Migrants in an irregular situation: access to healthcare in 10 European Union Member States (Ebaseaduslike sisserändajate juurdepääs tervishoiule kümnes Euroopa Liidu liikmesriigis) (oktoober 2011)